

4. Христова Г. Доктрина позитивних зобов'язань держави у сфері прав людини: основні аспекти розуміння. *Право України*. 2019. № 6. С. 100-118. DOI: 10.33498/loou-2019-06-100.

5. ECtHR, X and Y v. The Netherlands, no. 8978/80, judgment, 26 March 1985. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57603>.

6. ECtHR, Söderman v. Sweden [GC], no. 5786/08, judgment, 12 November 2013. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-128043>.

7. Handbook on European law relating to the rights of the child European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe, 2015. 260 p. https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_rights_child_ENG.pdf.

8. ECtHR, O'Keeffe v. Ireland [GC], no. 35810/09, judgment, 28 January 2014. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-140235>.

9. ECtHR, M.P. and Others v. Bulgaria, no. 22457/08, judgment, 15 November 2011. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-107448>.

10. ECtHR, M.C. v. Bulgaria, no. 39272/98, judgment, 4 December 2003. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61521>.

11. ECtHR, M.S. v. Ukraine, no. 2091/13, judgment, 11 July 2017. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-175140>.

12. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду 30.05.2018, справа № 343/1500/15-ц, провадження № 61-23861св18. URL <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74598487>.

Фурман Ярослав Володимирович,

старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології ННІ №2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

**ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ
КОМП'ЮТЕРНОЇ ТЕХНІКИ ТА ПРОГРАМНИХ ПРОДУКТІВ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ
ІЗ РОЗБЕЩЕННЯМ НЕПОВНОЛІТНІХ**

Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи є посяганнями на особистість і пов'язані з грубими порушеннями норм суспільної моралі, тому кримінальним законодавством за їх вчинення передбачено доволі суворе покарання [1].

Надзвичайно небезпечні статеві злочини проти неповнолітніх, вони посягають на їх статеvu недоторканність та нормальний статевий розвиток. Такі злочини часто призводять до глибоких душевних травм у потерпілих осіб, штовхають їх до аморального способу життя.

Стаття 16 Конвенції ООН про права дитини закріплює положення про те, що жодна дитина не може бути об'єктом свавільного або незаконного втручання у здійснення її права на особисте життя. У понятті особистого життя включаються, зокрема, емоційні, любовні і сексуально-

еротичні переживання й уподобання дитини, а також її право на отримання адекватної інформації, без якої вона не зможе самостійно розпоряджатись цією складною сферою свого життя.

Згідно зі ст. 22 Конвенції РЄ про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства розбещенням дітей визнається умисне спонукання дитини, яка не досягала відповідного віку, спостерігати за сексуальним насильством або діяльністю сексуального характеру, навіть якщо вона не бере в цьому участі [2].

Стаття 156 КК (як і ст. 155, а також ч.ч. 4 ст. 152 і ст. 153 КК) відображає на законодавчому рівні проблему педофілії – статевого відхилення, яке проявляється у прагненні вчинювати дії сексуального характеру з дітьми [3].

Традиційно розпусними визнавались як безконтактні дії, так і сексуальні маніпуляції з тілом й особливо статевими органами потерпілої особи, винуватого або третьої особи.

Ще одним осередком вчинення злочину, передбаченого ст. 156 КК України, є комп'ютерні мережі та Інтернет. На сучасному етапі розвитку суспільства Інтернет став незамінним елементом навчання, роботи та комунікації. Багато людей вже не уявляє свого повсякденного існування без їх використання. Нині у відкритому доступі з'являється велика кількість продукції еротичного та порнографічного характеру. Тому вчинення злочинів сексуального характеру стало можливим із використанням вказаних засобів комунікації. При цьому мають місце не реальні фізичні статеві зносини, а «віртуальні». Нерідко такі дії виступають передумовою вчинення злочинів уже в повсякденному житті (втягнення у проституцію, торгівля людьми, викрадення людей, статеві зносини з особами, які не досягли статевої зрілості, розбещення неповнолітніх тощо) [4, с. 49].

Завдяки інтернет-технологіям у деяких випадках відбувається заманювання дітей для наступного вчинення з ними дій сексуального характеру [5, с. 286]. Злочинець, який бажає познайомитися з дитиною, зазвичай сам підшукує жертву в соціальних мережах, потім надсилає електронного листа із запитом на дружбу та спілкування. Аккаунти можуть містити як правдиву інформацію про особу злочинця, так і бути вигаданими. Протягом певного часу злочинець і майбутня жертва товаришують у мережі, переписуються, обмінюються новинами. При цьому особа, яка планує вчинити розпусні дії, намагається увійти у довіру, завоювати повагу та прихильність потерпілого. Коли проміжна мета досягнута, злочинець починає заводити розмови на сексуальні теми, розпитувати про інтимне життя підлітка, надсилає фотографії власного оголеного тіла чи статевих органів і просить, щоб і неповнолітній надіслав йому свої фотографії в оголеному вигляді. Якщо після цього винний і потерпілий продовжують спілкування, то вони можуть перейти із сайтів знайомств до мереж, які підтримують аудіо- та відеоспілкування. Саме з використанням цих засобів спілкування пов'язані найбільш травмуючі випадки вчинення розбещення неповнолітніх.

Протидія злочинам пов'язаним з розбещенням неповнолітніх у кіберпросторі є актуальною для світової спільноти. Одним з ефективних засобів у розслідуванні таких злочинів є експертиза комп'ютерної техніки і програмних продуктів, яка вже культивується у багатьох країнах світу.

Згідно з частиною першою ст. 242 КПК України експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання [6].

Експертиза комп'ютерної техніки і програмних продуктів призначається у тих випадках, коли необхідно встановити фактичні дані, що мають значення для кримінального провадження і пов'язані із застосуванням комп'ютерної техніки, та вчинені за її допомогою певні дії, які встановлюються на основі спеціальних знань у галузях обчислювальної техніки та програмування [7, с. 163].

Об'єктами експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів є:

- комп'ютерна техніка (системні блоки комп'ютерів, ноутбуки, сервери тощо та їх комплектуючі);
- периферійні пристрої (принтери, сканери, дисководи, звукові карти модеми тощо), комунікаційні пристрої комп'ютерів і обчислювальних мереж;
- носії інформації (накопичувачі на жорстких магнітних дисках, комп'ютерні дискети, оптичні компакт-диски, флеш-карти пам'яті тощо);
- електронні записні книжки, айпеди, айподи, смартфони, мобільні телефони та інші електронні носії текстової або цифрової інформації;
- технічні засоби.

При призначенні та проведенні експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів необхідно дотримуватися вимог Кримінального процесуального кодексу України, Закону України «Про судову експертизу», Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України 08 січня 1998 р. № 53/5.

Для дослідження робочого стану комп'ютерно-технічних засобів експерту надають ці засоби, а також технічну документацію до них; для встановлення відповідності програмних продуктів певним параметрам – надають носій з копією досліджуваного програмного продукту або програмного коду.

Для дослідження інформації, що міститься на комп'ютерному носіїві, експерту надається цей носій, а за потреби – комплекс комп'ютерних засобів, до складу якого входить досліджуваний носій інформації.

З метою визначення, які саме об'єкти слід надати експерту в кожному конкретному випадку, а також як їх відбирати для

дослідження, доцільно отримати консультацію експерта або спеціаліста в галузі комп'ютерної техніки.

До об'єктів, які направляються на експертизу комп'ютерної техніки і програмних продуктів, встановлено такі вимоги:

- для збереження наданих на дослідження носіїв інформації в робочому стані вони надаються в окремих пакуваннях;
- системний блок комп'ютера та інші пристрої мають бути упаковані й опечатані в такий спосіб, що унеможливило б їх пошкодження, безпосередній доступ до носіїв інформації та підключення системного блоку до мережі електроживлення;
- у постанові про призначення експертизи повинні бути точно вказані місце, час вилучення, а також зовнішній вигляд пристроїв і програмних продуктів, які направляються на експертизу;
- при вилученні комп'ютерів та електронних носіїв інформації їх варто упаковувати в поліетиленовий (або поліетиленовий) пакет, який опечатують. Завданням експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів є:
 - встановлення робочого стану комп'ютерно-технічних засобів;
 - встановлення обставин, пов'язаних з використанням комп'ютерно-технічних засобів, інформації та програмного забезпечення;
 - виявлення інформації та програмного забезпечення, що містяться на комп'ютерних носіях;
 - встановлення відповідності програмних продуктів певним версіям чи вимогам на його розробку.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Науково-практичний коментар. URL: <https://textbook.com.ua/pravo/1474610935>.
2. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства : від 25.10.2007 р., офіц. пер. // Верховна Рада України: офіц. веб-портал. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_927.
3. Кримінальний кодекс України: Кодекс від 5 квітня 2001 р. (зі змінами) № 2341-III// Відомості Верховної Ради України.– 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
4. Кулик К. Д. Кримінологічна характеристика та запобігання розбещенню неповнолітніх в Україні : дис. канд. : 12.00.08 / Кулик Катерина Дмитрівна – Харків, 2017. – 231 с.
5. Всестороннее исследование проблемы киберпреступности. Проект, февраль 2013 года / Упр. ООН по наркотикам и преступности. – Нью-Йорк, 2013. – 360 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс від 13 квіт. 2012 № 4651-VI (у ред. від 13.07.2017). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
7. Експертизи у судовій практиці : наук. – практ. посіб. / за заг. ред В. Г. Гончаренка. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 400 с.